

Key words: communication principle, communication problems, cooperative principle, maxim, politeness principle

УДК378.172.3 -36.6

І.О. БОРЕЙЧУК, М.В. НЕЧИДЮК

КОМУНІКАТИВНА ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК УМОВА ПРОФІЛАКТИКИ КСЕНОФОБІЇ

З урахуванням сучасних наукових досліджень у вивченні явища ксенофобії, автори акцентують увагу саме на комунікативній толерантності, як умови профілактики ксенофобії у студентському середовищі. Також автори розкривають поняття «комунікативна толерантність» та «ксенофобія», характеризують студентство, як соціальну вікову групу. Комунікативна толерантність показує вразливість людини до несприятливих психологічних чинників і може протистояти ксенофобії, яка проявляється у неприязному відношенні до чужинців, людей різних рас, вір, вподобань та ін.

Ключові слова: «комунікативна толерантність», «ксенофобія», «чужий», «студент», «фобія», «толерантність», «права людини».

Постановка проблеми. Студентство – це інтелектуальне молодіжне угруповання, котре є одним із найважливіших джерел відтворення інтелігенції у країні. Студентство формується із різних соціальних утворень нашого суспільства саме тому їх погляди бувають досить суперечливими, тобто осередок юнацтва являє собою молодих людей різних поглядів, релігій, соціального становища, національностей. Таке середовище може стати простором розповсюдження ксенофобії.

У сучасному світі ксенофобія є глобальною соціальною та політичною проблемою. Поняття «ксенофобія» означає нав'язливу боязнь стосовно незнайомих особистостей чи просто чогось чужого, або страх перед іноземцями та неприязнь до них. Ксенофоб часто переживає необґрунтований страх, побоювання, переляк[8].

Асмолов А.Г. вважає, що комунікативна толерантність є профілактикою проявів ксенофобії.Ця думка має право на існування, адже толерантність, як повна протилежність ксенофобії означає терпіння, терпимість.

Отже, важливість розвитку комунікативної толерантності в студентському середовищі визначила тему нашої статті.

Мета публікації – обґрунтування умов профілактики ксенофобії в студентському середовищі.

Завдання, які забезпечать розкриття теми:

- 1.Визначити умови профілактики ксенофобії.
- 2.Теоретичний аналіз терміну «комунікативна толерантність».
- 3.Дослідити вплив комунікативної толерантності на профілактику ксенофобії у студентському середовищі.

Студентству, як віковій групі, притаманні суперечності: час розвитку інтелектуальних і фізичних сил перекривається жорстким лімітом часу; велику увагу потрібно надавати усій інформації, що надходить і вміти правильно відсіяти першочергову і другорядну; варто правильно розставити пріоритети та задля хорошого майбутнього багато працювати. Ці та інші чинники впливають на студентів і можуть спричинити внутрішню особистісну напругу, що є джерелом виникнення ксенофобії [7].

Досліджуючи причину виникнення такої фобії, такі науковці, як Солдатова У.Г., Асмолов А.Г. припускають, що вона може передаватися у спадок, або ж через соціальне середовище, в якому знаходиться студент. Важливою проблемою поширення ксенофобії у

студентів є те, що з нею важко боротися, так як і з будь-якою іншою фобією. В основі її лежить невідомість, або ж навіть страх перед тим, до чого індивід не звик [10].

Спеціальні дослідження дають різне трактування терміну, Кельберг А.А. дає таке визначення ксенофобії: це – «опредметнена та упредметнена, матеріалізована, забезпечена ідеологічною концепцією ілюзія чужого та незнайомого, при усвідомленій безпорадності перед ним, коли з'являється той самий фанатичний страх, що звільняє від усякої відповідальності за напрям думок, а в крайніх екстремальних станах – і за спосіб дій» [4, с. 49].

Етимологічні дослідження пояснюють виникнення ксенофобії як інструменту адаптації в процесі еволюції, який сприяв виживанню і передачі генів наступним поколінням. Так, страх перед незнайомцями, заснований на спостереженні, що «чужі» можуть бути носіями нових, а значить, дуже небезпечних (через відсутність потрібних антитіл) для корінних жителів хвороботворних мікроорганізмів [8].

Певним чином на формування ксенофобії на індивідуальному рівні впливають і особливості виховання особистості, а також соціалізація індивіда, яка впливає на найближче оточення. Таким чином можна виявити основні фактори виникнення ксенофобії:

- історичний – найелементарніші поняття про «сусідів» і «чужинців»;
- диференційний – внутрішня диференціація етносів в одній країні;
- цивілізаційний – це ті умови і культурні стереотипи, які склалися під взаємодією західної і східної культур;
- історична пам'ять – спогади з історії про конфлікти між людьми різної зовнішності, релігії і т.д.;
- погіршення міжнаціональної ситуації [5, с.385].

Провівши аналіз наявної соціально-психологічної та правової літератури, можна сказати, що у сучасній молоді виникають такі основні два види ксенофобії:

- релігійна;
- расова, або етнічна.

Ксенофобні настрої не є специфічною реакцією на збільшення кількості мігрантів і реакцією на їх дії, ксенофобія зростає чи спадає, будучи обумовленою переважно внутрішніми причинами або станом національної консолідації, ступенем інтегрованості суспільства [3, с.66].

Із вчення Сеченова І.М. та Павлова І.П. випливає, що фізіологічною основою стану страху є складна рефлекторна реакція організму на внутрішні і зовнішні подразники, які спричиняють уявну або реальну небезпеку [2, с.659].

Дискримінація – це один із найпопулярніших проявів ксенофобії. Це поняття містить в собі позбавлення прав деяких осіб через їх етнічне походження, світогляд тощо. Однією із видів дискримінації є расизм – впевненість у тому, що одна раса краща від іншої. Важливим є і те, що часто до звичайних зовнішніх ознак прив'язують і фізичні та розумові здібності.

Саме останній факт є найпопулярнішим серед студентів у наші дні, адже нерідко можна зустріти молодих людей, які за своїми переконаннями ставляться досить упереджено до представників інших рас та національностей. До того ж часто такі ксенофобні настрої у студентів закінчуються не лише дрібними сутичками, але й іноді фізичними розправами. Зазвичай це відбувається під якимось впливом, найчастіше таку агресію викликає думка про те, що є так звані «правильні» і «неправильні» люди, відносячи себе до «правильних» виникають ідеї про те, що «неправильним» не місце серед звичних для даного індивіда людей. Психологи вважають, що цей параноїдальний тип мислення властивий тим молодим особам, які всі свої негативні риси здатні переносити на інші об'єкти, не помічаючи їх у собі.

Відомо, що більшість випадків, пов'язаних із ксенофобією спрямовується проти іноземних студентів, біженців та іммігрантів, шукачів притулку, бізнесменів, туристів. І так як в Україні, наразі, відбувається внутрішня міграція, тому інтенсифікуються всі суспільні контакти між різними групами суспільства. Для ксенофоба фактор страху набуває чи не найбільшого значення, оскільки світ є небезпечний, населений різними ворожими народами та групами людей. Почуття загрози може збільшуватися і таким чином воно заміщує соціально-безпечний простір людини [11].

Для ксенофоба характерні такі види страхів:

1. Страх втрати фізичного чи матеріально благополуччя через конфлікти із загарбання території, війни, репресій;
2. Страх порушення звичних норм права, цінностей, стандартів, традицій, переконань і установок;
3. Страх негативних висновків і очікувань для особистості чи групи через групову тривожність і складених негативних стереотипів.

Страх – негативний емоційний стан, що виникає у людини при появі уявної, або реальної загрози для життя чи життєвого благополуччя. Залежно від ситуації, яка склалася, ступеня її небезпечності та індивідуальних особливостей людини він може набувати різної інтенсивності [7].

Функціонально страх служить попередженням про майбутню небезпеку, дає змогу зосередити увагу на її джерелі, спонукає шукати шляхів її уникнення. Несхожість, природно, викликає переляк, очікування несподіваної небезпеки [12, с.328].

Комунікативна толерантність – це характеристика ставлення особистості до інших, що показує ступінь перенесення нею неприємних або неприйнятних, на її думку, психічних станів, якостей і вчинків партнерів. Комунікативна толерантність показує ступінь вразливості людини до неприємних або неприйнятних психічних станів та вчинків партнерів по взаємодії. Комунікативна толерантність – це певна характеристика, котра узгоджує психологічний ансамбль індивідуальних людських якостей. Явище комунікативної толерантності спричинене свідомими і несвідомими реакціями індивіда на різницю між її особистісними підструктурами та деякими підструктурами її партнера чи збірних типів людей, що існують в її свідомості.

Особливості комунікативної толерантності у людини можуть розповісти про внутрішню гармонію або дисгармонію, про властивість до самоконтролю й саморелаксації і взаємодію з іншими [1]. Поява і прояв комунікативної толерантності насамперед пов'язаний із психологією індивіда у емоційному відображенні особистісних відмінностей: людина чи то свідомо чи у своїй підсвідомості реагує на те, що інша людина, або партнер має свої відмінності в певних сферах проявів особистості. Комунікативна толерантність також проявляється в тих випадках, коли індивід не бачить масштабних відмінностей між своєю особистістю і особистістю свого партнера, або не думає негативно з приводу тих чи інших відмінностей.

Наприклад, комунікативну толерантність як основу та регулятивний механізм у спілкуванні розглядав Бойко В. та Комогоров П. Вони вважали, що в структурі спілкування, толерантність характеризує сам процес спілкування із середини, а також неабияк відображає і показує взаємини суб'єктів спілкування. Виноградова Є.Г. пише: комунікативна толерантність є основною якістю особистості, що виявляється в терпимості, безконфліктності, а також стійкості, довірливості і здібності спокійно і без роздратування приймати індивідуальності інших людей. Для ефективності даної характеристики необхідно, щоб комунікативна толерантність виступала не просто високорозвиненим, але стійким комунікативним якістю особистості. Агеєва З.А. зазначає у свою чергу, що людина або не бачить істотних відмінностей між проявами власної та чужої особистості, або не відчуває негативних переживань з приводу таких відмінностей [9].

Людина, що володіє високим рівнем комунікативної толерантності, досить урівноважена, може співпрацювати з дуже різними людьми. Відсутність комунікативної толерантності або її низький рівень пояснюються негативними реакціями індивіда на виявлені відмінності між підструктурами своєї особистості і особистості партнера. Комунікативна толерантність припускає наявність емпатії, самоконтролю, витримки та інтелектуальної гнучкості. У зв'язку з цим деякими психологами комунікативна толерантність розглядається як багатовимірна характеристика особистості, що має складну структуру, основними складовими якої є мотиваційно-ціннісний, когнітивний, емоційно-вольової та поведінковий компоненти [9].

За результатами дослідження соціологів юридичної спілки «Захисник» в Україні близько 8% населення притаманні екстремістські прояви у відношенні до інших етнічних груп і національностей, з яких у 1% відзначається дуже високий рівень таких настроїв, 73%

населення України не має жодних екстремістських орієнтацій, під якими ми розуміємо схвалення насильницьких дій проти представників інших етнічних груп, 19% проявляють деякі елементи екстремізму [6].

Висновок. Підводячи підсумок, можна сказати, що студентство є особливою соціальною групою, котрій властиві ознаки автономії, воно виконує таку собі особливу і важливу роль у системі соціального розподілу праці, суть якого полягає у виконанні функцій інтелігенції. Хоча студентство і не беребезпосередньої участі у продукуванні цінностей і духовних і моральних, проте вони беруть участь в різних видах діяльності: продуктивній і непродуктивній, у формі навчання, суть якого в суспільстві постійно зростає. Студентство складається із різних соціальних прошарків суспільства, а також є однією з найкультурніших груп в нашій країні. Їх погляди часто бувають суперечливими і різними як по відношенню до самих себе, так і по відношенню інших людей. Таким чином може виникнути ксенофобія – це один із видів найнебезпечніших фобій, що проявляється у ненависті, або у неприязному відношенні до соціальних інших соціальних груп, релігій, рас, культур тощо. Наша робота доводить той факт, що така проблема варта уваги задля кращого майбутнього наших студентів. Комунікативна толерантність показує наскільки людина вразлива до неприємних психологічних чинників; це своєрідна характеристика, котра узгоджує психологічний ансамбль індивідуальних людських якостей. Тому ми вважаємо, що саме комунікативна толерантність, а саме її прояв по відношенню до різних людей може складовою профілактики ксенофобії.

Список використаних джерел

1. Бойко В.В. Коммуникативная толерантность: методическое пособие / В.В. Бойко. – СПб. : МАПО, 1998. – 23 с.
2. Головаха Е. Тенденции развития межэтнических отношений на Украине: результаты социологического мониторинга. / Евгений Головаха, Наталия Панина // Мониторинг общественного мнения: экономические и социальные перемены. – 1999. – № 6 (44) ноябрь-декабрь. – С. 27-31.
3. Гудков Л.Д. Почему мы не любим приезжих / Лев Гудков // Мир России. – 2007. – № 2. – С. 48-82.
4. Кельберг А.А. Ксенофобия как социально-психологический феномен / А.А. Кельберг. // Вісник СПбГУ. Вип.2 (№13), –1996. – С. 49.
5. Майерс Д. Социальная психология / Д.Майерс. – СПб.: Питер, 2004. – 794с.
6. Офіційний сайт юридичної клініки «Захисник» : <http://lawhelp.dli.donetsk.ua/>
7. Психологічна енциклопедія / Автор-упорядник О.М Степанов. – К.: «Академвидав», 2006. – 424с. (Енциклопедія ерудита)
8. Психоголос. Інтернет-енциклопедія психологічних термінів –<http://www.psychologos.ru/>
9. Рачицька Н.В. Комунікативна толерантність як елемент комунікативної компетентності / Н.В. Рачицька // Сучасна психологія: матеріали II міжнар. наук. конф. (г. Перм, липень 2014). - Перм: Меркурій, 2014. - С. 55-56.
10. Словари и энциклопедии on-line. Психологический словарь [Електронний ресурс]. – Режим доступу до джерела: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/1480>
11. Солдатова Г.У., Макарьчук А.В. Может ли другой стать другом? Тренинг по профилактике ксенофобии. М., 2006.
12. Шапар В.Б. Сучасний тлумачний психологічний словник / В.Б. Шапар. – Х.: Прапор, 2005. – 640с.

References

1. Wojko V.V. Kommunikativnaja tolerantnost': metodicheskoe posobie / V.V. Wojko. – SPb. : MAPO, 1998. – 23 s.

2. Golovaha E. Tendencii razvitija mezhjetnicheskikh otnoshenij na Ukraine: rezul'taty sociologicheskogo monitoringa. / Evgenij Golovaha, Natalija Panina // Monitoring obshhestvennogo mnenija: jekonomicheskie i social'nye peremeny. – 1999. – № 6 (44) nojabr'-dekabr'. – S. 27-31.
3. Gudkov L.D. Pochemu my ne ljubim priezzhiv / Lev Gudkov // Mir Rosii. – 2007. – № 2. – S. 48-82.
4. Kel'berg A.A. Ksenofobija jak social'no-psihologichnij fenomen / A.A. Kel'berg. // Visnik SPbGU. Vip.2 (№13), –1996. – S. 49.
5. Majers D. Social'naja psihologija / D.Majers. – SPb.: Piter, 2004. – 794s.
6. Oficijnij sajt juridichnoj kliniki «Zahisnik» : <http://lawhelp.dli.donetsk.ua/>
7. Psihologichna enciklopedija / Avtor-uporjadnik O.M Stepanov. – K.: «Akademvidav», 2006. – 424s. (Enciklopedija erudita)
8. Psihologos. Internet-enciklopedija psihologichnih terminiv –<http://www.psychologos.ru/>
9. Rachic'ka N. V. Komunikativna tolerantnist' jak element komunikativnoj kompetentnosti / N.V. Rachic'ka // Suchasna psihologija: materiali II mizhnar. nauk. konf. (g. Perm, lipen' 2014). - Perm: Merkurij, 2014. - S. 55-56.
10. Slovare i jenciklopedii on-line. Psihologicheskij slovar' [Elektronnij resurs]. – Rezhim dostupu do dzherela: <http://dic.academic.ru/dic.nsf/psihologic/1480>
11. Soldatova G.U., Makarchuk A.V. Mozhet li drugoj stat' drugom? Trening po profilaktike ksenofobii. M., 2006.
12. Shapar V.B. Suchasnij tлумachnij psihologichnij slovník / V.B. Shapar. – H.: Prapor, 2005. – 640s.

Резюме. С учетом современных научных исследований в изучении явления ксенофобии, авторы акцентируют внимание именно на коммуникативной толерантности, как условием профилактики ксенофобии в студенческой среде. Также авторы раскрывают понятие «коммуникативная толерантность» и «ксенофобия», характеризует, студенчество, как социальную возрастную группу. Коммуникативная толерантность показывает уязвимость человека к неблагоприятным психологическим факторам и может противостоять ксенофобии, которая проявляется в негативном отношении к чужакам, индивидам разных рас, вер, предпочтений и др.

Ключевые слова: коммуникативная толерантность, ксенофобия, чужой, студент фобия, толерантность, права человека.

Summary. The authors made tried to research communicative tolerance as if it may prevent xenophobia among students. Also, the authors emphasizes that the student is a special social group composed different participants of the population that has certain characteristics of autonomy. We can say that nowadays students are the future intellectuals of our country. As far as all students are very special, they characterized the different and sometimes conflicting opinions and views. Sometimes these views may have xenophobic attitudes.

The term «xenophobia» is the opposite of the word «tolerance». This phobia is both a social and economic problem. For xenophobe anything new is unwelcome, confusing and sometimes frightening. Nowadays this problem is very common, as the author calls for people to pay attention to it, because it affects the future of our students and our state. Communicative tolerance can help in this, because this concept means the characteristic attitude of personality to people who carry it shows the degree of unpleasant or unacceptable, in her view, mental states, qualities and deeds partners.

Key words: communicative tolerance, xenophobia, alien, student, phobia, tolerance, human rights.